

Litteratur

Ord i bruk

Den gren av språkvetenskapen som sysslar med betydelsen hos ord och större enheter kallas semantik. Ordsemantiken analyserar betydelsen hos enskilda ord och satssemantiken betydelsen hos hela satser. Traditionellt har semantiken sett språket som ett system av referenser till omvärlden, ett system för att uttrycka, beskriva och ordna begrepp och kunskap.

Pragmatiken, en gren av språkvetenskapen som blivit allt mer aktuell under de senaste åren, sysslar med språket i bruk, dvs. språket i dess kommunikativa sammanhang, som ett samspel mellan talare och lyssnare.

En del av den traditionella semantikens termer och begrepp (t.ex. *synonymi*, *antonymi*, *homonymi*) är vi bekanta med sedan skolan. Dessa och en hel del mindre bekanta termer och begrepp tar Peter af Trampe upp i sin nyligen utkomna bok *Språkbrukaren och orden*. Boken är enligt informationen på pärmen en introduktion till elementär ordsemantik och till några moderna teorier om vår användning av orden i kommunikationen. Detta vill säga att läsaren kan förvänta sig en presentation av de två till varandra gränsande vetenskapsgrenarna.

Innan författaren i kapitel två tar upp *betydelsen*, det centrala begreppet inom semantiken, går han i sitt första kapitel kort igenom de centrala begreppen och termerna inom språkvetenskapen (t.ex. *det språkliga tecknet* med dess *uttryckssida* och *innehållssida*). Han diskuterar också uppkomsten av det mänskliga språket.

I det mycket åskådliga tredje kapitlet beskriver författaren ett ords formrelationer och med hjälp av ordet *häst* dess betydelserektioner till andra ord. En synonymirelation förekommer mellan orden *häst*, *springare* och *kuse*. Af Trampe konstaterar också att synonymin mellan två ord sällan är fullständig. Då det gäller dessa tre ord är skillnaden stilistisk. Det riktiga stilistiska sammanhanget för de två senare orden är följande: *Ridda-*

ren besteg sin ädla springare respektive *Nu har jag förlorat 100 spänn på den här dj-a kusen*. En hyponymirelation däremot råder mellan hyperonymen *häst* och dess hyponymer *arab*, *mustang*, *ardenner*, *ponny* osv. Hyponymer betecknar en "sort" av det som hyperonymen betecknar. En partonymisk relation däremot råder mellan en helhet och dess beståndsdelar. Orden *kropp* och *svans* är partonymer till ordet *häst*. Till slut ritar af Trampe i detta kapitel ett helt nätverk som åskådliggör de olika relationerna mellan det centrala ordet och ord som på olika sätt är relaterade till det.

I de två följande kapitlen håller sig författaren ännu till semantiken. Han behandlar olika metoder för semantisk analys av ord, olika representationer av analysresultatet. Läsaren får också bekanta sig med några klassiska verk inom semantiken.

De två sista egentliga kapitlen (närmare hälften av bokens innehåll) går över från den snävare ordsemantiken till betydelser i större sammanhang, dvs. i satsen, texten och kommunikations-situationen. Här får läsaren veta vad det är som sker vid gränsen mellan semantiken och pragmatiken. Också här får vi bekanta oss med en del av den språkvetenskapliga litteraturens klassiker och klassiska teorier (Fillmore, Brodda, Labov, Grice m.fl.).

Ett eget avsnitt får den s.k. *samarbetsprincipen* som formulerats av filosofen Paul Grice. Principen är enligt Grice en universell (i användningen av alla språk förekommande) princip enligt vilken det mellan parterna i ett samtal råder samförstånd om att man skall formulera sitt konversationsinlägg "på det sätt som erfordras med tanke på det stadium konversationen nått och det ändamål som deltagarna 'vet' att den har".

Peter af Trampes bok är en rätt täckande presentation av två omfattande områden inom språkvetenskapen. Den visar tydligt och konsekvent hur gränsen mellan semantiken och pragmatiken närmast är en mjuk övergång med många överlappningar (jfr. den partiella synonymin mellan

orden *häst*, *springare* och *kuse*, där situationsfaktorn spelar in.). *Språkbrukaren och orden* är dessutom en pedagogiskt skriven bok där de många exemplen gör det lätt för läsaren att hänga med, t.o.m. för en läsare med blygsamma kunskaper inom området.

Ilse Cantell

af Trampe, Peter: *Språkbrukaren och orden*. Studentlitteratur, Lund 1990. 126 s.

Tre böcker om översättning

I detta de många översättningarnas land har det tills nyligen skrivits rätt lite om översättning och översättningsteori. Under de senaste åren har det emellertid kommit ut flera arbeten, de flesta av dem av professorerna Rune Ingo och Irma Sorvali. Vi presenterar här deras senaste böcker om översättningsvetenskap, och dessutom en debattbok om översättning och översättarens villkor av översättarna Lena Björklund och Jan-Christer Lindberg.

Studier i översättningsvetenskap

Professor Irma Sorvali, som har varit verksam i Helsingfors, Joensuu, Kouvola och Uleåborg, har också tidigare gett ut böcker om översättning och översättningsteori. I detta arbete diskuterar hon översättningsvetenskapen i dess olika former och presenterar ett urval forskningsproblem och forskningsresultat. Boken är i första hand avsedd för forskare, lärare och studerande i språk och översättning vid universitet och högskolor, men vänder sig också till översättare och tolkar som är intresserade av de teoretiska aspekterna på sitt arbete.

Boken börjar med ett avsnitt om översättningsvetenskapen som teori och en presentation av olika forskningsområden och terminologiska problem. I ett kapitel om översättningsanalys stöder sig författaren framför allt på sina egna bl.a. kvantitativt-statistiska undersökningar av översättningar i Finland. Som material har hon använt texter och översättningar både från modern tid och från 1800-talet.

Ett särskilt avsnitt ägnas översättaren och hans personlighet: den mänskliga aspekten på översättandet. Författaren presenterar här preliminärt ett

projekt för översättarintervjuer.

Ett av de längsta kapitlen i boken behandlar översättarutbildning, läromedel och andra didaktiska frågor. Boken avslutas med några specialstudier om sinnesintryck genom språket (bl.a. användningen av färgord i olika uttryck) och om humor i översättning.

Sorvali, Irma: *Studier i översättningsvetenskap*. Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet, Uleåborg 1990. 288 s.

Från källspråk till målspråk

I *Språkbruk 1990:1* ingick en kort presentation av Rune Ingos bok *Lähdekielestä kohdekieleen*. Författaren har nu, med hjälp av fil.mag. Britta Klockars, översatt boken till svenska med titeln *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. I fråga om exemplifieringen är boken i hög grad inriktad på språkparet finska - svenska, men den innehåller också rikligt med intressanta utblickar mot framför allt franska men också engelska och tyska. (Rune Ingos artikel i detta nummer av *Språkbruk* är i mångt och mycket en sammanfattning av det som står i boken.)

Även om boken *Från källspråk till målspråk* till övervägande del behandlar översättningsteoretiska och översättningsvetenskapliga frågor och problem, är det påfallande hur väl resonemanget hela tiden är förankrat i den praktiska verkligheten. Alla frågor som tas upp illustreras med praktiska och pedagogiskt utvalda exempel, som gör att resonemanget blir intressant och givande inte bara för den teoretiskt intresserade språkvetaren utan också för den praktiskt inriktade översättaren.

Boken inleds med ett allmänt avsnitt om översättningsvetenskap och ett par resonerande kapitel om översättandets möjlighet och omöjlighet och om vilka egenskaper som krävs av en skicklig översättare. De viktigaste kapitlen i boken handlar om text- och översättningskategorier, översättningsprocessen och bedömning av översättningar. Som avslutning ingår ett kapitel om utbildning av översättare och tolkar och ett kort avsnitt om översättning och teknik.

Ingo, Rune: *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. Studentlitteratur, Lund 1991. 284 s.

Av kärlek till svenskan

Medan Irma Sorvalis och Rune Ingos böcker handlar om översättningsvetenskap, översättningsteori och översättningsprinciper är Lena Björklunds och Jan-Christer Lindbergs *Översättning av kärlek till svenskan* snarast en debattbok som behandlar översättarnas villkor och deras varierande inställning till sitt arbete.

Ett av författarnas främsta mål är att sticka hål på de många mytballonger som uppfyller översättarnas och uppdragsgivarnas fantasivärld: myten om den fattiga svenskan, myten om de dåliga grundtexterna, myten om tidsbristen som giltig ursäkt, myten om vad en översättare inte får göra och vad han måste göra, myten (bland journalister) om att ett korrekt språk är knastrande torrt... Det är många som får sig en släng av slev, både uppdragsgivare, chefer och oengagerade, håglösa, lata eller rädda översättare. Bland rallarsvingarna finns kanske en del som missar målet, men så har författarnas avsikt inte heller varit att åstadkomma en vetenskapligt hållbar utredning.

Med ett drastiskt exempel visar författarna också hur det går när en nitisk tjänsteman på ett

ministerium tror sig ha sparat in femtusen mark till staten genom att välja den lägstbjudande översättaren. Innan texten har passerat justitieministeriets granskningsbyrå och riksdagens justering efter ett antal vändor på statens tryckericentral för nya korrekturavdrag har vinsten på 5 000 mark snabbt förvandlats till en förlust på 48 000 mark i extra löne- och tryckningskostnader.

Bland det bästa med den här boken är att den är så rolig att läsa. På sida efter sida får man nya ahaupplevelser, och författarnas glada formuleringskonst och kärlek till sitt språk sätter sin färg på varje kapitel. Bokens innehåll kan inte återges, det måste läsas!

Som exempel på finlandssvensk byråkratöversättningska har Jan-Christer Lindberg gjort en nytolkning av Runebergs Bonden Pavo, Lantbruksföretagaren Paavo. Vi återger den första paragrafen i rutan här intill.

Björklund, Lena och Jan-Christer Lindberg: *Översättning av kärlek till svenskan*. Svenska Finlands folkting, Finlandssvensk rapport nr 17, Helsingfors 1991. 138 s. Pris 40 mk.

LANTBRUKSFÖRETAGARE PAAVO (från J.L.Runeberg till J.C.Lindberg)

1 §.

Högt ibland Saarijärvi benämnda kommuns moar verkade såsom en lantbruksföretagare Paavo benämnda person, vilken var bosatt på sin för frost känsliga gårdsbruksenhet. Nämnda lantbruksföretagare emotsåg dock, i det han vinnlade sig om skötseln av sin gårdsbruksenhets jordmån manuellt, att åt honom från en högre myndighets sida skulle utgå ersättning för mängden arbete han lagt ned på den honom tillhöriga gårdsbruksenheten. Lantbruksföretagaren var bosatt på nämnda gårdsbruksenhet i samma hushåll med sin äkta make ävensom sina avkomlingar i rätt nedstigande led. Han intog transpireerande sin kost sammansatt av knappt tilltagna bröd i närvaro av sin ovannämnda äkta make samt sina ovannämnda avkomlingar i rätt nedstigande led. Ytterligare utförde han arbete syftande till fördjupning av ovan avsedda diken, ävensom vidtog plöjnings- samt såningsåtgärder. Våren kom, varvid snödrivor bortsmalt ifrån nämnda gårdsbruksenhets åkerarealer, medtagande 50 procent av grödan, som framvuxit. Sommarens ankommande därefter medförande skurar av hagel förorsakade nedslående av 50 procent i fråga om sådana sädesax, vilka redan utvecklat sig. Vid en senare tidpunkt anlände hösten varunder på under noll grader varande temperatur berövade åkerarealen på återstående del av växtligheten, framvuxen på hans gårdsbruksenhet.

Bonden Pavo
J.L. Runebergs original

Högt bland Saarijärvis moar bodde
bonden Pavo på ett frostigt hemman,
skötande dess jord med trägna armar;
men av Herren väntade han växten.
Och han bodde där med barn och maka,
åt i svett sitt knappa bröd med dessa,
grävde diken, plöjde opp och sådde.
Våren kom, och drivan smalt av tegen,
och med den flöt hälften bort av brodden;
sommarn kom, och fram bröt hagelskuren,
och av den slogs hälften ned av axen;
hösten kom, och kölden tog vad övrigt.